

ปัจฉิมจสมุปปบาท ตอนที่ ๕

สุภีร์ ทุมทอง

๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐

ประเด็นการบรรยาย

๑. ความสำคัญของปรัชญาสมุปบาท
๒. สิ่งที่ควรทราบเกี่ยวกับปรัชญาสมุปบาท
๓. ปรัชญาสมุปบาทที่เกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติธรรม
๔. แจกแจงขยายความหลักปรัชญาสมุปบาท
  - ๔.๑ แบบทั่วไป
  - ๔.๒ แบบคร่อม ๓ ชาติ
  - ๔.๓ แบบชาติปัจจุบัน
  - ๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต
  - ๔.๕ แบบระบุนานาจปัจจุัย

หลักทั่วไป

อิมสมิ สติ อิท โหติ,
อิมสสุปปาธา อิท อูปปชชติ,
อิมสมิ อสติ อิท น โหติ,
อิมสส นโรธา อิท นีรุชฌติ.

(สํ.นํ. ๑๖/๒๑ ทสพลสูตร)

หลักแจกแจงขยายความ

อวิชชาปัจจัย สงขารา, สงขารปัจจัย วิญญาณ์,
วิญญาณปัจจัย นามรูป, นามรูปปัจจัย สฬายตน์,
สฬายตน์ปัจจัย ผสฺโส, ผสฺสปปัจจัย เวทนา,
เวทนาปัจจัย ตณฺหา, ตณฺหาปัจจัย อุปาทาน์,
อุปาทานปัจจัย ภโว, ภวปัจจัย ชาตี,
ชาตีปัจจัย ชรามรณ์ โสภปริเทวทุกขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺตี,
เอวเมตสฺส เกวลสฺส **ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมฺทโย โหตี**

(สํ.นํ. ๑๖/๒๑ ทสพลสูตร)

หลักแจกแจงขยายความ

อวิชชชาย เตวว อเสสวिरาคนินโรธา สงขารนโรโธ,
สงขารนโรธา วิญญานนโรโธ, วิญญานนโรธา นามรูปนโรโธ,
นามรูปนโรธา สฬายตทนนโรโธ, สฬายตทนนโรธา ผสฺสนนโรโธ,
ผสฺสนนโรธา เวททานนโรโธ, เวททานนโรธา ตณฺหานนโรโธ,
ตณฺหานนโรธา อูปาทานนโรโธ, อูปาทานนโรธา ภาวนนโรโธ,
ภาวนนโรธา ชาตินิกโรโธ, ชาตินิกโรธา ชรามรณํ
โสภกปริเทวทุกขโทมนสฺสุปายาสา นโรชณนติ;
เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นโรโธ โหติ.

(สํ.น. ๑๖/๒๑ ทสพลสูตร)

๑. ความสำคัญของปฏิจจสมุปปบาท

- ๑.๑ เป็นความจริงที่ไม่ขึ้นกับการอุปัติของพระศาสดา
- ๑.๒ เป็นธรรมลึกซึ้งเหนือตรรกะ
- ๑.๓ เป็นธรรมที่พระโพธิสัตว์พิจารณาก่อนตรัสรู้
- ๑.๔ เป็นธรรมเทศนาสายกลาง
- ๑.๕ เป็นอริยญาณธรรม
- ๑.๖ เห็นปฏิจจสมุปปบาทชื่อว่าเห็นธรรม
- ๑.๗ รู้ปฏิจจสมุปปบาทเป็นสัมมาทิฎฐิ
- ๑.๘ รู้ปฏิจจสมุปปบาทได้ชื่อว่าเป็นสมณะแท้
- ๑.๙ รู้ธรรมะนี้แล้วหมดความสงสัยในชั้นอดีตเป็นต้น
- ๑.๑๐ ไม่รู้ธรรมนี้ไม่อาจพ้นอบาย

๒. สิ่งที่ควรทราบเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท

- ๒.๑ อริยสัจที่ใครๆ คัดค้านไม่ได้
- ๒.๒ ทุกอาการเป็นอริยสัจและมีข้อปฏิบัติเป็นอริยมรรค
- ๒.๓ ไม่มีเหตุต้นต่อแรกสุด
- ๒.๔ ปฏิเสธความมีตัวตน
- ๒.๕ ที่มาแห่งความหลากหลาย
- ๒.๖ ปัจจยាកารในจิตใจและปัญหาสังคม

๓. ปฏิจจสมุปบาทที่เกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติธรรม

- ๓.๑ เพราะทุกข์จึงมีศรัทธา
- ๓.๒ วิชชาเกิดก็หมดปัญหา
- ๓.๓ เกิดตัณหาก็ยังดับทุกข์ได้
- ๓.๔ มีเวทนาโดยไม่ต้องมีตัณหา
- ๓.๕ อาหารของวิชชาและวิมุตติ
- ๓.๖ เหตุของวิมุตติญาณทัสสนะ
- ๓.๗ กุศลศีลทำอรหัตต์ให้สมบูรณ์
- ๓.๘ ธรรมไหลไปสู่ธรรมโดยไม่ต้องมีเจตนา
- ๓.๙ การกระทำตามลำดับ
- ๓.๑๐ ที่สุดแห่งทุกข์

ประเด็นการบรรยาย

๑. ความสำคัญของปฏิจจสมุปบาท
๒. สิ่งที่ควรทราบเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท
๓. ปฏิจจสมุปบาทที่เกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติธรรม
๔. แจกแจงขยายความหลักปฏิจจสมุปบาท

๔.๑ แบบทั่วไป

๔.๒ แบบคร่อม ๓ ชาติ

๔.๓ แบบชาติปัจจุบัน

๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต

๔.๕ แบบระบุอำนาจปัจจัย

๔.๑ แบบทั่วไป

อวิชชาปัจจัย สงขาร, สงขารปัจจัย วิญญาณ,
วิญญาณปัจจัย นามรูป, นามรูปปัจจัย สฬายตน์,
สฬายตน์ปัจจัย ผสโส, ผสสปปัจจัย เวทนา,
เวทนาปัจจัย ตณหา, **ตณหาปัจจัย อุปาทาน,**
อุปาทานปัจจัย ภโว, ภวปัจจัยชาติ,
ชาติปัจจัย ชรามรณ โสภปริเทวทุกขโทมนสสุปปายาสา
สมภวานติ; เอวเมตสส เภวลสส ทุกขกขนุชสส สมุทโย โหติ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๕ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมา อวิชชา. (๑)

ทุกฺเข อณฺเณ, ทุกฺขสมุทเย อณฺเณ,

ทุกฺขนิโรเธ อณฺเณ,

ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อณฺเณ.

อโย วุจฺจติ อวิชชา.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๖ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตฺถ กตฺเม อวิชฺชาปจฺจยา **สงฺขาร**า. (๒)

ปุณฺณภิกฺสงฺขารो अपुณฺณภิกฺสงฺขารो อานเณชภิกฺสงฺขารो,
กายสงฺขารो วจฺสงฺขารो จิตฺตสงฺขารो.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๖ ปฏิจจสมุปปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ สงฺขารปจฺจยา **วิญฺญาณํ**. (๓)
จกฺขุวิญฺญาณํ โสตวิญฺญาณํ ฆานวิญฺญาณํ
ชีวหาวิญฺญาณํ กายวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณํ.
อิทํ วุจฺจตี สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ.
(อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๗ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ วิณฺณานปจฺจยา **นามรูปํ**. (๔)

อตฺถิ นามํ, อตฺถิ รูปํ. ตตถ กตมํ นามํ.

เวทนากุขนฺโธ สณฺณากุขนฺโธ สงฺขารกุขนฺโธ. อิทํ วุจฺจติ นามํ.

ตตถ กตมํ รูปํ. จตฺตาโร มหาภูตา

จตุมนฺนญจ มหาภูตานํ อุปาทาย รูปํ. อิทํ วุจฺจติ รูปํ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๘ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ นามรูปปจฺจยา **สพฺายตฺนํ**. (๕)

จกฺขายตฺนํ โสตายตฺนํ ฆานายตฺนํ

ชีวฺหายตฺนํ กายายตฺนํ มนํายตฺนํ.

อิทํ วุจฺจตี นามรูปปจฺจยา สพฺายตฺนํ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๙ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม สฬายตนปจฺจยา **ผลฺโส**. (๖)

จกฺขุสมผลฺโส โสตสมผลฺโส ฆานสมผลฺโส

ชีวหาสมผลฺโส กายสมผลฺโส มโนสมผลฺโส.

อัย วุจฺจติ สฬายตนปจฺจยา ผลฺโส.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๐ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมา ผสฺสปจฺจยา **เวทนา**. (๗)

จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา โสตสมฺผสฺสชา เวทนา

ฌานสมฺผสฺสชา เวทนา ชิวหาสมฺผสฺสชา เวทนา

กายสมฺผสฺสชา เวทนา มโนสมฺผสฺสชา เวทนา.

อัยฺ วุจฺจติ ผสฺสปจฺจยา เวทนา.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๑ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมา เวทนาปัจจุยา **ตณฺหา**. (๘)

รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา

รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ฌมฺมตณฺหา.

อัยฺ วุจฺจติ เวทนาปัจจุยา ตณฺหา.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๒ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ ตณฺหาปจฺจยา **อุปาทานํ**. (๙)

กามุปาทานํ ทิฏฺฐุปาทานํ สีลพฺพตุปาทานํ
อตฺตวาทุปาทานํ.

อิทํ วุจฺจตี ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๓ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม อุปาทานปัจจยา **ภโว**. (๑๐)

ภโว ทูวิเธน อตถิ กมมภโว, อตถิ อุปตติภโว.

ตตถ กตโม กมมภโว.

ปุณณาสงขารो अपुण्णसंगखारो आनेणसंगखारो.

อัย วุจจตี กมมภโว. สพพมปิ ภวคามิกมมံ **กมมภโว**.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๔ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตฤ กตโม อุปปตฺติภโว.

กามภโว รูปภโว อรูปภโว

สญฺญาภโว อสญฺญาภโว เนาสญฺญานาสญฺญาภโว

เอกโวการภโว จตฺตโวการภโว ปญฺจโวการภโว.

อโย วุจฺจติ **อุปปตฺติภโว**. อิติ อยญฺจ กम्मภโว

อยญฺจ อุปปตฺติภโว. อโย วุจฺจติ อุปาทานปจฺจยา ภโว.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๔ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมา ภวปจฺจยา **ชาติ**. (๑๑)

ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย

ชาติ สณฺหาติ โอกฺกนฺติ อภินิพฺพตฺติ,

ขนฺธานํ ปาตุภาโว, อายตฺนानํ ปฐฺฐิสสากฺโก.

อโย วุจฺจติ ภวปจฺจยา ชาติ.

(อภ.วิ. ๓๕/๒๓๕ ปฐฺฐิจฺจสมุปฺปาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ ชาตีปจฺจยา **ชรามรณํ**. (๑๒)

อตถิ ชรา, อตถิ มรณํ.

ตตถ กตมา **ชรา**.

ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย

ชรา ชีรณตา ขณฺทิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา

อายุโน สํหานิ, อินฺทฺริยานํ ปริปาโก. อยํ วุจฺจติ ชรา.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๖ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ **มรณํ**.

ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกาया
จฺจฺติ จวฺนตา เภโธ อนุตฺตรธานํ มจฺจฺ มรณํ กาลกิริยา
ขนฺธานํ เภโธ, กเพวรสฺส นิกฺเขโป,
ชีวิตินฺทฺริยสฺส อฺปจฺฉฺโธ. อิทํ วุจฺจฺติ มรณํ.

อิตฺติ อยฺยจฺ ชฺรา อิทฺยจฺ มรณํ.

อิทํ วุจฺจฺติ ชาตีปจฺจฺยา ชฺรามรณํ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๖ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม **โสโก.**

ณาคัพยสเนน วา ผุฏฐสฺส โภคัพยสเนน วา ผุฏฐสฺส
โรคัพยสเนน วา ผุฏฐสฺส สึลลัพยสเนน วา ผุฏฐสฺส
ทิวฺหิจัพยสเนน วา ผุฏฐสฺส อณฺเฏตฺรณฺเฏตฺเรณ พยสเนน
สมนฺนาคตฺสฺส อณฺเฏตฺรณฺเฏตฺเรณ ทุกฺขชมฺเมณ ผุฏฐสฺส
โสโก โสจนา โสจิตตํ อนฺโตโสโก อนฺโตปริโสโก
เจตโส ปริชฺฌายนา โทมนสฺสํ โสกสลฺลํ. อยํ วุจฺจตี โสโก.

(อภ.วิ. ๓๕/๒๓๗ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม **ปริเทโว**.

ญาติพยสเนน वा षुञ्जसु षोकพยสเนन वा षुञ्जसु
โรคพยสเนन वा षुञ्जसु सीलพยสเนन वा षुञ्जसु
ทิฏ्ठिพยสเนน वा षुञ्जसु อणฺตฺรณฺตเรण พยสเนน
สมนฺนาคตฺสु อणฺตฺรณฺตเรण ทุกฺขมฺเมน षुञ्जसु
อาเทโว ปริเทโว อาเทวणा ปริเทवणा อาเทวิตตฺ
ปริเทวิตตฺ วาจา पलापो विपपलापो
लालपो लालपणा लालपित्तत्तं. อยํ วุจฺจตี ปริเทโว.

(อภ.วิ. ๓๕/๒๓๘ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ **ทุกุขํ**.

ยํ กายิกํ อสาคํ กายิกํ **ทุกุขํ**

กายสมุพสุสขํ อสาคํ **ทุกุขํ** เวทยิตํ,

กายสมุพสุสชา อสาคา **ทุกุขา** เวทนา.

อิทํ **วุจฺจติ** **ทุกุขํ**.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๙ ปฏิจจสมุปปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตม โทมนสส์.

ยํ เจตสิกํ อสาคํ เจตสิกํ ทุกขํ

เจโตสมฺพสฺสขํ อสาคํ ทุกขํ เวทยิตํ,

เจโตสมฺพสฺสชา อสาคา ทุกฺขา เวทนา.

อิทํ วุจฺจติ โทมนสส์.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๔๐ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม **อุปายาโส.**

ฌาตีพฺยสเนน วา ฌุจฺจสฺส โภคพฺยสเนน วา ฌุจฺจสฺส
โรคพฺยสเนน วา ฌุจฺจสฺส สีลพฺยสเนน วา ฌุจฺจสฺส
ทิวฺจฺจพฺยสเนน วา ฌุจฺจสฺส อฌนตฺรฌนตฺเรณ พฺยสเนน
สมนฺนาคตฺสฺส อฌนตฺรฌนตฺเรณ ทุกฺขชมฺเมณ ฌุจฺจสฺส
อายาโส อุปายาโส อายาสิตฺตํ อุปายาสิตฺตํ.

อโย วุจฺจติ อุปายาโส.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๔๑ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๔.๑ แบบทั่วไป

เอวเมตสฺส เภวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหตีติ

เอวเมตสฺส เภวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สงฺคตฺติ โหติ,

สภาคโม โหติ, สโมธานํ โหติ, ปาตุภาโว โหติ.

เตน วุจฺจติ

“เอวเมตสฺส เภวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหตี”ติ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๔๒ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

ประเด็นการบรรยาย

๑. ความสำคัญของปฏิจจสมุปบาท
๒. สิ่งที่ควรทราบเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท
๓. ปฏิจจสมุปบาทที่เกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติธรรม
๔. แจกแจงขยายความหลักปฏิจจสมุปบาท
  - ๔.๑ แบบทั่วไป
  - ๔.๒ แบบक्रम ๓ ชาติ
  - ๔.๓ แบบชาติปัจจุบัน
  - ๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต
  - ๔.๕ แบบระบุดำนาจปัจจุัย

๔.๒ แบบक्रम ๓ ชาติ

อนมตคโคยํ ภิกขเว **สํสาโร, ปุพฺพา โภฏฺฐิ น ปณฺณายติ**

อวิชฺชานีวฺรณานํ สตฺตํ ตณฺหาสณฺโณชฺชานํ สนฺธาวตํ สํสรตํ.

เอวํ ทีฆรตฺตํ โว ภิกขเว ทุกฺขํ ปจฺจนฺนุญฺตํ ตีพฺพํ ปจฺจนฺนุญฺตํ

พฺยสนํ ปจฺจนฺนุญฺตํ กณฺฐี วทฺตมิตา,

ยาวณฺจิทํ ภิกขเว อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺนทิตฺตํ,

อลํ วิรชฺชิตฺตํ, อลํ วิมฺุจฺจิตฺตํ.

(สํ.น. ๑๖/๑๒๔ ตินกัฏฐสูตฺร)

๔.๒ แบบคร่อม ๓ ซาติ

เอกมนต์ นิสินโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ

“ภโว ภโวติ ภนฺเต วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นฺ โข ภนฺเต ภโว โหตี”ติ.

กามธาตุเวปกุกกญฺจ อานนฺท กมฺมํ นาภวิสฺส,

อปิ นฺ โข กามภโว ปญฺญาเยถาตี. โน เหนฺตํ ภนฺเต.

อิตี โข อานนฺท กมฺมํ เขตฺตํ, วิญฺญาณํ พีชํ, ตณฺหา สีเนโห.

อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโฆชนานํ

หีนาย ธาตุยา วิญฺญาณํ ปติฏฺฐิตํ, เอวํ อายตี ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหตี.

(อ.ติก. ๒๐/๗๗ ปฐมภาสฺสูตร)

๔.๒ แบบคร่อม ๓ ชาติ

วิญญานนัจ หิ อานนุท มาตุกัจฉิมิ น โอกกมิสสถ,
อปี นุ โข นามรูปี มาตุ กัจฉิมิ สมุจจิสสธา”ติ. โน เหต์ ภานเต.
“วิญญานนัจ หิ อานนุท มาตุกัจฉิมิ โอกกมิตวา โวกกมิสสถ,
อปี นุ โข **นามรูปี** อิตถตตาย อภินิพพตติสสธา”ติ. โน เหต์ ภานเต.
“วิญญานนัจ หิ อานนุท ททรรสเสว สโต โวจฉิชชิสสถ
กุมารกสส วา กุมาริกาย วา, อปี นุ โข นามรูปี
วุฑฺฒี วิรุฬฺหี เวปุลลํ อาปชชิสสธา”ติ. โน เหต์ ภานเต...

(ที.ม. ๑๐/๑๑๕ มหานิทานสูตร)

๔.๒ แบบคร่อม ๓ ชาติ

ปุริมกมฺมภาวสฺมึ โมโห อวิชชา, อายุหนา สงฺขาร, นิกนฺติ ตณฺหา, อุปคฺมณฺ์ อุปาทานฺ์, เจตนา ภโว, อิมํ ปญฺจ ฐมฺมา **ปุริมกมฺมภาวสฺมึ** อิตฺ ปฏฺฐิสฺนุธิยา ปจฺจยา. อิตฺ ปฏฺฐิสฺนุธิ วิญฺญาณฺ์, โอกุกนฺติ นามรูปํ, ปสาโท आयตณฺ์, ผุฏฺโจ ผสฺโส, เวทยิตฺ์ เวทนา, อิมํ ปญฺจ ฐมฺมา **อิธูปตฺติภาวสฺมึ** ปุเร กตฺสฺส กมฺมสฺส ปจฺจยา.

(ขุ.ปฏฺ. ๓๑/๔๗ ญาณกถา)

๔.๒ แบบคร่อม ๓ ซาติ

อิธ ปรีปกุกตฺตา อายตฺนํ โม่โห อวิชฺชา, อายุหนา สงฺขารา,
นิกนฺติ ตณฺหา, อุกฺมณฺ อฺปาทานฺ, เจตนา ภโว,
อิเม ปญฺจ ฌมฺมา **อิธ กมฺมภวสฺมิ** อายตีปฺภิสฺนุธิยา ปจฺจยา.
อายตีปฺภิสฺนุธิ วิญฺญาณฺ, โอกฺกนฺติ นามรูปฺ, ปสาโท อายตฺนํ,
ผุฏฺโฐ ผสฺโส, เวทยิตฺ เวทนา,
อิเม ปญฺจ ฌมฺมา **อายตี อฺปตฺติภวสฺมิ** อิธ กตฺสฺส กมฺมสฺส ปจฺจยา.

(ขุ.ปฺภี. ๓๑/๔๗ ญาณกถา)

๔.๒ แบบक्रम ๓ ซาติ

อิติ เม จตุสงฺเขเป, ตโย อทฺธ, วิสตียา อากาเรหิ ติสนฺธิ
ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ชานาติ ปสฺสตี อณฺณาติ ปฏฺวิชฺฌตี,
ชฺ.ปฏฺ. ๓๑/๔๗ ญาณกถา

๔.๒ แบบक्रम ๓ ซาติ

สังเขป ๔

(๑) อวิชชา สังขาร

(๒) วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา

(๓) ตัณหา อุปาทาน ภพ

(๔) ซาติ ชรามรณะ

๔.๒ แบบक्रम ๓ ซาติ

อัตรา ๓

- (๑) อดีตเหตุ - อวิชชา สังขาร
- (๒) ปัจจุบันผล - วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา
ปัจจุบันเหตุ - ตัณหา อุปาทาน ภพ
- (๓) อนาคตผล - ซาติ ชรามรณะ

๔.๒ แบบक्रम ๓ ซาติ

สันธิ ๓

(๑) อดีตเหตุ + ปัจจุบันผล = สังขาร + วิญญาณ

(๒) ปัจจุบันผล + ปัจจุบันเหตุ = เวทนา + ตัณหา

(๓) ปัจจุบันเหตุ + อนาคตผล = ภพ + ซาติ

เหตุ + ผล, ผล + เหตุ, เหตุ + ผล

๔.๒ แบบक्रम ๓ ชาติ

อาการ ๒๐

- (๑) อดีตเหตุ ๕ = อวิชชา สังขาร ตัณหา อุปาทาน ภพ
- (๒) ปัจจุบันผล ๕ = วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา
- (๓) ปัจจุบันเหตุ ๕ = ตัณหา อุปาทาน ภพ อวิชชา สังขาร
- (๔) อนาคตผล ๕ = วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา
(=ชาติ ชรามรณะ)

๔.๒ แบบक्रम ๓ ซาติ

วัฏฐานะ ๓

(๑) กีเลสวัฏฐาน์ = อวิชชา ตัณหา อุปาทาน

(๒) กัมมวัฏฐาน์ = สังขาร กรรมภาพ

(๓) วิปากวัฏฐาน์ = วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา

๔.๒ แบบक्रम ๓ ซาที

ภาวจักร ๒

(๑) ปุพพันตภาวจักร = อวิชชา

(๒) อปรันตภาวจักร = ตัณหา

ประเด็นการบรรยาย

๑. ความสำคัญของปฏิจจสมุปบาท
๒. สิ่งที่ควรทราบเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท
๓. ปฏิจจสมุปบาทที่เกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติธรรม
๔. แจกแจงขยายความหลักปฏิจจสมุปบาท
  - ๔.๑ แบบทั่วไป
  - ๔.๒ แบบक्रम ๓ ชาติ
  - ๔.๓ แบบชาติปัจจุบัน
  - ๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต
  - ๔.๕ แบบระบุนานาจปัจจย

๔.๓ แบบชาติปัจจุบัน

จกขุณฺจ ปฏฺิจจ รุเป จ อุปฺปชฺชติ จกขุวิณฺณานํ,
ติณฺณํ สงฺคตํ ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา.
อัย โข ภิกฺขเว **ทุกฺขสฺส สมุทฺโต**.

โสตนฺจ ปฏฺิจจ สทฺเท จ ...

มนนฺจ ปฏฺิจจ ฌมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิณฺณานํ,
ติณฺณํ สงฺคตํ ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา.
อัย โข ภิกฺขเว **ทุกฺขสฺส สมุทฺโต**.

(สํ.นํ. ๑๖/๔๓ ทุกฺขสฺสูตร)

๔.๓ แบบชาติปัจจุบัน

จกขุณฺจ ปฏฺิจจ รูปे จ อุปฺปชฺชติ จกขุวิณฺยานํ,
ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา,
ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ,
ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ:
อัยฺ โข ภิกฺขเว **โลกสฺส สมฺทโย.**

โสตนฺจ ปฏฺิจจ สทฺเท จ...

(สํ.นฺิ. ๑๖/๔๔ โลกสูตร)

๔.๓ แบบชาติปัจจุบัน

จกขุณฺจ ปฏิจฺจ รูปเป จ อุปฺปชฺชติ จกขุวิณฺณาณํ,
ตีณฺณํ สงฺคตํ ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา.
ตสฺสาเยว ตณฺหาय อเสสวिरาคนฺโรธา อุปาทานนฺโรโธ,
อุปาทานนฺโรธา ภวนฺโรโธ ...

เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นฺโรโธ โหติ.

อัย โข ภิกฺขเว **โลกสฺส** อตฺถงฺคโม.

(สํ.น. ๑๖/๔๔ โลกสูตร)

๔.๓ แบบชาติปัจจุบัน

โส จกขุณา รุปิ ทิสฺวา ปิยรูปे रूपे न सारश्चति,
อปिपियरूपे रूपे न पयापश्चति, ...
तसुस तं वेतनं अनगिनन्ततो अनगित्ततो अनश्चोमसाय तिष्ठत्तो,
या वेतनासु नन्ति, सा निरुचम्ति,
तसुस नन्तिनिरोธา उपาทाननिरोधे, उपาทाननिरोथा गानिरोधे,...
एवमेतसुस केवलसुस **तुक्खक्खन्धसुस** निरोधे होति.

(ม.มู. ๑๒/๔๑๔ มหาตัมहाสังขยสูตร)

ประเด็นการบรรยาย

๑. ความสำคัญของปฏิจจสมุปบาท
๒. สิ่งที่ควรทราบเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท
๓. ปฏิจจสมุปบาทที่เกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติธรรม
๔. แจกแจงขยายความหลักปฏิจจสมุปบาท
  - ๔.๑ แบบทั่วไป
  - ๔.๒ แบบक्रम ๓ ชาติ
  - ๔.๓ แบบชาติปัจจุบัน
  - ๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต
  - ๔.๕ แบบระบุดำนาจปัจจุัย

๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต

ยสฺมี สมเย **อกุสลํ จิตฺตํ** อุปฺปนฺนํ โหติ โสมนสฺสสทคตํ
ทิวฺจิจคตสมฺปยุตฺตํ รูปารมฺมณํ वा สทฺททารมฺมณํ वा
คนฺธารมฺมณํ वा รสสารมฺมณํ वा โผฏฺฐพฺพารมฺมณํ वा
ธมฺมารมฺมณํ वा ยํ ยํ वा ปนารพฺภ,
(อภิ.วิ. ๓๕/๒๔๘ ปัจจยการวิภังค์ อภิธรรมภาชนีย์)

๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต

ตสฺมี สมเย อวิชชาปัจจยา สงฺขารो, สงฺขารปัจจยา วิญฺเณณํ,
วิญฺเณณปัจจยา นามํ, **นามปัจจยา ฉฺฉุจายตฺนํ,**
ฉฺฉุจายตฺนปัจจยา ผสฺโส, ผสฺสปัจจยา เวทนา,
เวทนาปัจจยา ตณฺหา, ตณฺหาปัจจยา อูปาทานํ,
อูปาทานปัจจยา ภโว, ภวปัจจยา ชาตี,
ชาตีปัจจยา ชรามรณํ;

เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมฺภูโย โหตี.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๔๘ ปัจจยาคารวิภังค์ อภิธรรมภาชนีย์)

๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต

ยสฺมี สมเย **กามาจรรํ กุสลํ จิตฺตํ** อุปฺปนฺนํ โหติ
โสมนสฺสสหคตํ ฌานสมฺปยุตฺตํ
รูปารมฺมณํ वा สทฺทการมฺมณํ वा
คนฺธารมฺมณํ वा รสารมฺมณํ वा โผฏฺฐพฺพารมฺมณํ वा
ธมฺมารมฺมณํ वा ยํ ยํ वा ปนารพฺภ,

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๙๒ ปัจจยการวิกังค์ อภิธรรมภาชนีย์)

๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต

ตสฺมี สมเย **กุศลมูลปัจจัย สงฺขาร**, **สงฺขารปัจจัย วิญญาณ**,
วิญาณปัจจัย นาม, **นามปัจจัย ฉฺชฺชายตน**,
ฉฺชฺชายตนปัจจัย **ผัสส**, **ผัสสปัจจัย เวทนา**,
เวทนาปัจจัย ปสาโท, **ปสาทปัจจัย อธิโมกฺโข**,
อธิโมกฺขปัจจัย **ภโว**, **ภวปัจจัย ชาตี**,
ชาตีปัจจัย **ชรามรณ**;
เอวเมตสฺส **เกวลสฺส** **ทุกฺขกฺขนฺธสฺส** **สมุทฺโย โหตี**.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๙๒ ปัจจัยการวิภังค์ อภิธรรมภาชนีย์)

๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต

ยสฺมี สมเย **โลกุตฺตรํ ฌานํ** ภาเวติ นียฺยานิกํ
อปจยคามิ ทิฏฺฐิคฺคตํ ปหานาย ปจฺมาย ภูมียา ปตฺติยา
วิวิจฺเจว กามเหหิ ... ปจฺมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ
ทุกฺขาปฺปฏิปทํ ทนฺธาภิณฺณํ,
(อภ.วิ. ๓๕/๓๐๔ ปัจจยาการวิภังค์ อภิธรรมภาชนีย์)

๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต

ตสฺมี สมเย กุสลมูลปจฺจยา สงฺขารो, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ,
วิญฺญาณปจฺจยา นามํ, นามปจฺจยา ฉฺฉุจายตฺนํ,
ฉฺฉุจายตฺนปจฺจยา ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา,
เวทนาปจฺจยา ปสาโท, ปสาทปจฺจยา อธิโมกฺโข,
อธิโมกฺขปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาตี,
ชาตีปจฺจยา ชรามรณํ;

เอวเมเตสํ **ธมฺมานํ สมุทฺโย** โหติ.

อภิ.วิ. ๓๕/๓๐๔ ปจฺจยาการวิภังค์ อภิธรรมภาชนีเย)

๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต

ยสฺมี สมเย กามาวจรสฺส กุสลสฺส กมฺมสฺส กตตฺตา อุปจิตตฺตา
วิปากํ **จกฺขุวิญฺญาณํ** อุปฺปนฺนํ โหติ อุปฺเปกฺขาสหคตํ รูปารมฺมณํ,
ตสฺมี สมเย สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณปจฺจยา นามํ,
นามปจฺจยา ฉฺฉฺชายตฺนํ, ฉฺฉฺชายตฺนปจฺจยา ผสฺโส,
ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาตี,
ชาตีปจฺจยา ชรามรณํ,
เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมฺภูโย โหติ.

(อภ.วิ. ๓๕/๓๐๖ ปัจจยาการวิภังค์ อภิธรรมภาชนี)

๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต

ยสฺมี สมเย ... มโนวิญญานธาตุ อุปฺปนฺนา โหติ กิริยา
เนวกุสลา นากุสลา น จ กมฺมวิปากา อุปฺเปกฺขาสหคตา
รूपารมฺมณา วา ... ธรรมารมฺมณา วา ยํ ยํ วา ปนารพฺภ,
ตสฺมี สมเย สงฺขารปจฺจยา วิญญานํ, วิญญานปจฺจยา นามํ,
นามปจฺจยา ฉฺฉฺชายตน์, ฉฺฉฺชายตฺนปจฺจยา ผสฺโส,
ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา อธิโมกฺโข,
อธิโมกฺขปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาตี, ชาตีปจฺจยา ชรามรณํ;
เอวเมตฺตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมฺมทโย โหติ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๓๓๐ ปัจจยาการวิภังค์ อภิธรรมภาชนี)

ประเด็นการบรรยาย

๑. ความสำคัญของปฏิจจสมุปบาท
๒. สิ่งควรทราบเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท
๓. ปฏิจจสมุปบาทที่เกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติธรรม
๔. แจกแจงขยายความหลักปฏิจจสมุปบาท
  - ๔.๑ แบบทั่วไป
  - ๔.๒ แบบคร่อม ๓ ชาติ
  - ๔.๓ แบบชาติปัจจุบัน
  - ๔.๔ แบบ ๑ ขณะจิต
  - ๔.๕ แบบระบุอำนาจปัจจัย

๔.๕ แบบระบุอำนาจปัจจัย

เหตุปัจจัย, อารมมณปัจจัย, อธิปัตติปัจจัย, อนนฺตรปัจจัย,
สมนฺตรปัจจัย, สหชาติปัจจัย, อกฺลณมณฺณปัจจัย,
นิสฺสยปัจจัย, อุปนิสฺสยปัจจัย, ปุเรชาติปัจจัย,
ปัจฉาชาติปัจจัย, อาเสวนปัจจัย, กมฺมปัจจัย,
วิปากปัจจัย, อาหารปัจจัย, อินฺทฺริยปัจจัย, ฌานปัจจัย,
มคฺคปัจจัย, สมฺปยุตฺตปัจจัย, วิปฺปยุตฺตปัจจัย, อตฺถิปัจจัย,
นตฺถิปัจจัย, วิคตปัจจัย, อวิคตปัจจัยติ.

(อภิ.ป. ๔๐ อุทเทศ)

๔.๕ แบบระบุนุอำนาจปัจจัย

อวิชชาปัจจุยา สงขาร

อวิชชา เป็นปัจจัยแก่ ปุณฺณาริกิสังขาร

ด้วยอำนาจปัจจัย ๒ อย่าง

(๑) อารัมมณปัจจัย (๒) อุปนิสสยปัจจัย

๔.๕ แบบระบบอำนาจปัจจัย

อวิชชาปัจจุยา สงขาร

อวิชชา เป็นปัจจัยแก่ อปุณฺณาริกิสังขาร

ด้วยอำนาจปัจจัย ๑๕ อย่าง

(๑) อารัมมณปัจจัย (๒) อธิปติปัจจัย (๓) อุปนิสสยปัจจัย,

(๔) อนันตรปัจจัย (๕) สมันตรปัจจัย (๖) อาเสวนปัจจัย

(๗) นัตถิปัจจัย (๘) วิคตปัจจัย, (๙) เหตุปัจจัย

(๑๐) สหชาติปัจจัย (๑๑) อัญญมัญญปัจจัย (๑๒) นิสสยปัจจัย

(๑๓) สัมปยุตตปัจจัย (๑๔) อตถิปัจจัย (๑๕) อวิคตปัจจัย

๔.๕ แบบระบุอำนาจปัจจัย

อวิชชาปัจจุญา สงขาร

อวิชชา เป็นปัจจัยแก่ อานัญชาภิสังขาร

ด้วยอำนาจปัจจัย ๑ อย่าง

ได้แก่ อุปนิสสยปัจจัย

๔.๕ แบบระบุอำนาจปัจจัย

ตณฺหาปัจจยา อุปาทานํ

ตณฺหา เป็นปัจจัยแก่ กามุปาทาน ด้วยอำนาจปัจจัย ๑ อย่าง
ได้แก่ อุปนิสสยปัจจัย

ตณฺหา เป็นปัจจัยแก่ ทิฏฐุปาทาน, สีสัพพตูปาทาน,
อตฺตวาทูปาทาน ด้วยอำนาจปัจจัย ๘ อย่าง

ได้แก่ (๑) สหชาติปัจจัย (๒) อัญญมัญญปัจจัย

(๓) นิสสยปัจจัย (๔) สัมปยุตตปัจจัย (๕) อตฺถิปัจจัย

(๖) อวิคตปัจจัย (๗) เหตุปัจจัย (๘) อุปนิสสยปัจจัย

๔.๕ แบบระบุอำนาจปัจจัย

ชาติปัจจุยา ชรามรณ

ชาติ เป็นปัจจัยแก่ ชรามรณะ ด้วยอำนาจปัจจัย ๑ อย่าง
ได้แก่ อุปนิสสยปัจจัย

สวัสดีครับ